ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника

Заліток Людмили Михайлівни

на дисертацію **Баліки Людмили Миколаївни**

«РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ (1962–1991 рр.)»,

подану до захисту

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Завдання сучасної української освіти полягає, насамперед, у формуванні особистості з гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями. Важлива роль у розв'язанні вказаних завдань належить книзі.

Однак в умовах становлення й розвитку інформаційного суспільства означилися тенденції зниження інтересу дітей до книги і читання, що негативно позначається на освіті й вихованні підростаючих поколінь. Книжка як матеріальний носій друкованої текстової інформації втрачає елементи автономності, інтенсивно включається у взаємодію з іншими засобами комунікації, зокрема, у конкуренцію з електронними ресурсами. Така ситуація по-новому актуалізувала проблему книжки, її виховну роль.

Художня література виступає могутнім засобом виховання особистості, коли оволодіває душевним світом дитини і пробуджує в неї уяву, думки, почуття й переживання. Особиста творча діяльність дитини у творенні себе і світу досягається завдяки зростанню емоційного і змістовного зв'язків досвіду дитини з художнім твором. Зважаючи на це, важливим педагогічним завданням є прилучення школярів до витворів словесного мистецтва, уведення дітей у світ морально-етичних цінностей через взірці художніх образів літературних творів і глибину емоційно-чуттєвого контексту, що має бути основним завданням сучасної бібліотеки як найважливішого інформаційного центру освітнього закладу.

Шкільні бібліотеки за свою багаторічну діяльність накопичили величезний досвід із питань розвитку в учнів інтересу до читання, тому задля якісного виконання завдань сучасної шкільної бібліотеки особливу значущість має вивчення та використання цього феномену. У цьому контексті важливість теми, обраної дисертанткою, не викликає сумнівів, оскільки формування інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні у період з 1962–1991 рр. мав свою специфіку.

Незважаючи на зацікавленість сучасних науковців окремими аспектами розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічному аспекті, окреслений дисертанткою напрям донині не був предметом окремої праці. Враховуючи актуальність теми, а також

недостатні напрацювання дослідників, варто наголосити на своєчасності появи дисертації «Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні (1962–1991 рр.)» Людмили Миколаївни Баліки.

Обраний напрям дослідження пов'язаний із проблематикою планової науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету «Теоретичні та методичні засади різновекторності інноватики у вихованні: досвід, реалії, перспективи» (державний реєстраційний номер 0115U00026). Отже, дисертаційне дослідження Баліки Л. М. є актуальним не лише в теоретичному, а й у практичному аспектах.

Робота має загалом прийнятну структуру (вступ, 3 розділи і 11 підрозділів, висновки, список використаних джерел, додатки), відповідає визначеним об'єкту, предмету, меті, а також сформульованим завданням дослідження, базується на зрілій авторській концепції, сучасних теоретичних засадах, які включають філософські концепції трансформування освітніх систем, концептуальні положення сучасної української історико-педагогічної науки, бібліотекознавства, психології та педагогіки щодо розвитку інтересу до читання.

Новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше виокремлено комплекс суспільно-політичних, економічних, соціокультурних і психолого-педагогічних чинників, які зумовлювали розвиток системи освіти, освітнього простору як соціокультурного феномену загалом і шкільних бібліотек як його складника зокрема в досліджуваний період у межах трьох етапів (1962–1964 рр.; 1964–1984 рр.; 1984–1991 рр.); схарактеризовано організаційно-педагогічні засади діяльності шкільних бібліотек у 1962–1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання (нормативно-правове забезпечення діяльності шкільних бібліотек: закони, постанови, положення, розпорядження, накази та інструкції; педагогічні основи роботи шкільних бібліотек); обґрунтовано зміст діяльності шкільних бібліотек у зазначених хронологічних межах (зміст і структура розвитку інтересу до читання учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек) в освітньому просторі Української РСР; вивчено практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів (1962–1991); проаналізовано використання досвіду діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання учнів (1962–1991) у сучасних умовах; уточнено сутність ключових понять дослідження: «інтерес», «інтерес до читання», «читання», «освітній простір», «бібліотека», «шкільна бібліотека», «розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек»; удосконалено наукове уявлення про історіографію проблеми та джерельну базу дослідження; подальшого розвитку набули класифікація, систематизація та аналіз джерел щодо діяльності шкільних бібліотек із розвитку інтересу до читання в учнів.

Використання Л. М. Балікою комплексу методів і підходів, базовими із яких було визначено історико-педагогічні, створило засади для розгляду діяльності шкільних бібліотек у період від 1962 р. по 1991 р. як складової

системи інформаційного й освітнього простору Української РСР, дозволило розкрити зміст і педагогічні основи діяльності даних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Про об'єктивність роботи свідчить значна кількість опрацьованої джерельної бази, яка налічує понад 490 позицій, частина яких – неопубліковані документи, що вперше уводяться до наукового обігу.

Практична значущість дисертаційного дослідження Л. М. Баліки безсумнівна. Зібраний та узагальнений у дисертації матеріал може бути використаний під час вирішення наукових і практичних завдань розбудови змісту українського освітнього простору та шкільних бібліотек як його компонентів, також можуть слугувати основою для написання наукових праць, під час вивчення курсів «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Вітчизняне бібліотекознавство». Отримані результати можуть бути використані у роботі сучасних шкільних книгозбірень для розвитку інтересу до читання.

До найсуттєвіших результатів першого розділу **«Теоретичні основи дослідження»** (с. 15–66), отриманих автором особисто, слід віднести розподіл джерельної бази дослідження на групи, що дало можливість визначити власне бачення проблеми розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічному аспекті.

Здійснений аналіз матеріалів з окресленої проблеми дав можливість виявити наявне протиріччя: з одного боку – велика кількість джерел, присвячених різним аспектам роботи шкільних книгозбірень, з іншого – відсутність системи формування й розвитку інтересу до читання в учнів у діяльності шкільної бібліотеки в означених хронологічних межах.

Не викликає заперечень подане здобувачкою визначення інтересу до читання, з одного боку, як складного психічного утворення, що характеризується ситуативною чи стійкою мотивацією, скерованістю уваги, емоційно-пізнавальною активністю, а з іншого – формою вияву задоволення читацькою діяльністю. Інтерес до читання визначено як сформований пізнавальний інтерес, який підкріплений мотивацією пізнання нового, поповненням власних знань і оволодінням особистістю навиками творчого читання.

Слід позитивно відзначити, що Людмилою Миколаївною виявлений зв'язок змін у діяльності шкільних бібліотек відповідно до суспільно-політичного, соціокультурного контексту, які передбачали: врахування змін у всіх сферах суспільного життя; популяризацію ідей народної педагогіки; розширення освітнього простору, меж інформування, доступності інформації; забезпечення якісно нового рівня у вивченні базових предметів; забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності до здобуття освіти; створення умов для задоволення освітніх потреб учня і учителя; активізацію громадсько-педагогічної думки щодо перебігу освітніх процесів у країні.

У другому розділі дисертації **«Організаційно-педагогічні засади діяльності шкільних бібліотек у 1962-1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання»** (с. 67–128) здобувачкою ґрунтовно схарактеризовано організаційно-педагогічні засади діяльності шкільних бібліотек у 1962–1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання.

У контексті сьогодення привертає до себе особливу увагу виявлений авторкою підхід до шкільної бібліотеки як унікального соціального інституту, який акумулював, і забезпечував загальнодоступність надбань світової культури, сприяв прилученню учнів до історії, культури народу через систему масових та групових заходів. Популяризація книжки, літератури, формування інтересу до читання були одними з головних завдань шкільних бібліотек.

Варто підкреслити, що авторкою виявлені найважливіші особливості досліджуваного історико-педагогічного періоду, а саме: єдина планомірна організація мережі шкільних бібліотек. Планомірність і єдність мережі шкільних бібліотек знайшла відображення й у застосуванні однакових правил, вимог і форм у роботі бібліотек. У більшості шкільних бібліотек були введені єдині правила користування, єдина класифікація книг, єдині правила опису книг у каталогах, бібліографічних посібниках і т. п.

Доведено, що шкільні бібліотеки радянського освітнього простору відповідали переважно ідеологічним вимогам, а лише потім задовольняли освітні й культурні потреби учнів і учителів.

Цінними з педагогічної точки зору є виокремлені здобувачкою педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання, а саме: своєчасне оволодіння технікою читання у міцному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання; гуманно-особистісний підхід до учнів, максимальне врахування індивідуальних особливостей підростаючого покоління, співробітництво з ними, прояв доброзичливості, чуйності; врахування вікових особливостей читачів.

Схвалення, на нашу думку, заслуговують визначені здобувачкою етапи формування інтересу до читання в учнів у діяльності шкільних бібліотек 1962-1991 рр., а саме: зацікавленість, допитливість, потреба в пізнавальній діяльності, інтерес, зокрема, пізнавальний і теоретичний.

Серед наукових результатів третього розділу **«Практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів»** (с. 129–181), отриманих авторкою особисто, варто відзначити здійснене дисертанткою групування форм діяльності шкільної бібліотеки окресленого періоду у залежності від мети, завдань і кількості учасників і характеристику кожної з них.

Ми погоджуємось із висновком Людмили Миколаївни, що більшість форм роботи шкільних бібліотек 1962–1991 роки з учнівською молоддю у процесі розвитку інтересу до читання взаємопов'язані та взаємозумовлені.

З огляду на активізацію діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання у сучасних умовах, важливим є визначення дисертанткою

можливостей творчого використання інноваційних форм роботи поряд із традиційними, поширеними у досліджуваний період.

Привертає до себе увагу презентований авторський бібліотечний проект «Успішне читання», мультимедійні презентації «20 кроків, щоб ваша дитина читала», «10 причин, чому потрібно більше читати», «Бібліотеки – це …» та «Права читача», метою яких є подолання «критичної межі зневаги читанням», стимулювання зростання читацької активності та популяризація читання, розвиток у дітей та підлітків позитивного ставлення до читання та книги, їх зацікавленості у користуванні друкованою книгою як джерелом інформації, заохочення до систематичного читання, підвищення рівня їх читацької компетентності. Усі розроблені дисертанткою матеріали, мультимедійні презентації, методичні рекомендації та пам'ятка представлені на сайті Науково-методичного центру інноваційних технологій виховного процесу НАПН України на базі Рівненського державного гуманітарного університету (http://itup.com.ua/).

Аналіз піднятих питань у дисертації супроводжується використанням цікавих і змістовних додатків (Накази та офіційні листи Міністерства освіти УРСР, нормативні документи, таблиці, списки літератури, методичні розробки).

Незважаючи на істотні здобутки дисертаційного дослідження Л. М. Баліки, можна висловити певні зауваження та побажання. Зокрема, на наш погляд:

1. Доречним було б, глибше розкрити досвід роботи видатного педагога В. О. Сухомлинського щодо розвитку інтересу до читання в учнів.
2. Робота значно виграла, якби здобувачка представила практику розвитку інтересу до читання досліджуваного періоду у відповідності до етапів вікового розвитку учнів.
3. Більше уваги слід було б приділити індивідуальним формам роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів.
4. У тексті роботи недостатньо повно схарактеризовано зміст нормативних документів про бібліотечні фонди шкільних підручників у початкових, восьмирічних і середніх школах; про стан і заходи щодо поліпшення роботи шкільних бібліотек, які представлені у додатках дисертації (додатки Б, В).
5. У дисертації відсутнє раціональне співвідношення між обсягами різних частин дисертації (параграфи 3.1.1., 3.1.2).

Утім, висловлені зауваження не є принциповими і не впливають на загальний високий науковий рівень роботи та її позитивну оцінку.

На основі повного аналізу тексту рукопису дисертації, його автореферату і опублікованих праць дисертантки, офіційний опонент вважає:

- для дослідження обрано актуальну наукову тему, яка виконана на великій джерельній базі, із врахуванням сучасного стану історіографії обраної проблеми, застосуванням сучасних методології та інструментарію, має незаперечне теоретичне і практичне значення;

- структура роботи охоплює усі найважливіші складові досліджуваної проблеми;
- значна частина висловлених наукових положень збагачують сучасні історіографічні надбання і заслуговують розвитку у подальших наукових дослідженнях;
- здобувачем цілком правомірно обґрунтовано застосування поняття «*розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек*» як цілісний процес виховання етичних і естетичних якостей особистості читача, що проходить через розвиток пізнавального інтересу, яким вважають глибоку спрямованість особистості та стійку мотивацію, що є результатом впливу соціокультурного освітньо-виховного середовища шкільної бібліотеки;
- позитивної оцінки заслуговує актуалізація дисертанткою оптимального співвідношення інноваційних та традиційних форм роботи сучасної шкільної бібліотеки;
- наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, є достовірними й обґрунтованими;
- автореферат дисертації ідентично віддзеркалює структуру дослідження, містить основні результати, отримані авторкою, чітко формулює розуміння змісту вступної частини, усіх розділів і висновків, завершується анотаціями трьома мовами (українською, російською, англійською) й не виходить за межі встановленого обсягу тексту.

Отже, винесене на захист дисертаційне дослідження Баліки Людмили Миколаївни «Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні (1962–1991 рр.)», загалом відповідає вимогам, що висуває Міністерство освіти і науки України до дисертаційних досліджень кандидатського рівня, вимогам п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, профілю спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті.

Його автор, Баліка Людмила Миколаївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук із зазначеної спеціальності.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
директор Наукової бібліотеки
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая» Л. М. Заліток

Україна * Київ * Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая * Приватний вищий навчальний заклад * Ідентифікаційний код 19355117 * НАВЧАЛЬНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ

Підпис засвідчую
Олійко К. В.
нач. від. кадрів

Україна * Київ * Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая * Приватний вищий навчальний заклад * Ідентифікаційний код 19355117 * ВІДДІЛ КАДРІВ